

УДК 619:616.155.392:636.2(477)

С.К. ГОРБАТЕНКО, канд. вет. наук
 О.В. ШАПОВАЛОВА, канд. біол. наук
 ННЦ «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», Харків

ДО ВИКОРІНЕННЯ ЛЕЙКОЗУ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ В ТВАРИННИЦТВІ УКРАЇНИ

В історичному аспекті висвітлено внесок науковців ННЦ «ЛЕКВМ» у вирішення проблеми ліквідації лейкозу великої рогатої худоби в тваринництві України. Остаточне викорінення лейкозу ВРХ в Україні потребує забезпечення благополуччя приватних господарств та 2-3-разового підвищення планів діагностичних серологічних досліджень тварин на лейкоз.

90-річний ювілей провідної наукової установи Національного наукового центру «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини» є доброю нагодою для узагальнення наукових і практичних досягнень у широкому спектрі напрямів ветеринарної науки, одним з яких є вітчизняна лейкозологія.

Така важлива економічна проблема тваринництва й медико-соціальної сфери, як лейкоз великої рогатої худоби (перші повідомлення про цю хворобу – 1871 р.; відкриття збудника – 1969 р.), досі не втратила своєї актуальності. У структурі ННЦ «ЛЕКВМ» з 1968 р. функціонує лабораторія вивчення лейкозу, на рахунок якої більшість вітчизняних здобутків у вирішенні питань етіології, патогенезу, епізootології, діагностики, ліквідації та профілактики захворювання.

Лабораторія була створена як самостійний науковий підрозділ через те, що в Україні лейкоз ВРХ було вперше діагностовано ще в 1955 р. саме в тваринницьких господарствах Харківської області, а також завдяки наявності в Українському науково-дослідному інституті експериментальної ветеринарії (УНДІЕВ, м. Харків) досвідчених фахівців з патоморфології, патанатомії та гістології. Методи досліджень саме цих дисциплін відігравали провідну роль у вивченні захворювання. У перші роки становлення лабораторії вивчали поширеність захворювання серед тварин України. Керуючись обмеженим набором діагностичних засобів – клінічним,

гематологічним, патолого-анатомічним і гістологічним методами, науковці лабораторії на перших етапах досліджень зробили значний внесок у визначення епізootичної ситуації в окремих регіонах України, ступеня ураженості лейкозом вікових і породних груп тварин, розроблення картограм поширення захворювання, вивчення питань його патогенезу, можливості відтворення лейкозу в овець та великої рогатої худоби, розкриття значення ветеринарного й зоотехнічного інструментарію як фактора передачі збудника захворювання від уражених лейкозом до здорових тварин тощо. У ході реалізації наступних завдань із забезпечення профілактично-оздоровчих протилейкозних заходів фахівці лабораторії виконували дослідження в напрямі створення й упровадження засобів серологічної діагности-

ки лейкозу та вдосконалення технологічного режиму виробництва лейкозно-діагностичного високої якості.

Системну роботу з оздоровлення неблагополучних щодо лейкозу ВРХ господарств було розпочато в Україні після впровадження серологічної діагностики захворювання, яка дала змогу виявляти інфікованих вірусом лейкозу тварин на початковій стадії розвитку інфекційного процесу. Інструкцією з профілактики та оздоровлення великої рогатої худоби від лейкозу, затвердженою наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України, Головним управлінням ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією в 1992 р., основним методом прижиттєвої діагностики захворювання було регламентовано реакцію імунодифузії (РІД) [7]. Варто зауважити, що пріоритет винайдення специфічного лейкозного антигену для виконання цього діагностичного методу належить спеціалістам ННЦ «ЛЕКВМ». Сучасна нормативно-правова база проведення протилейкозних заходів у країні має за основу Закон України «Про ветеринарну медицину» (1992) та Інструкцію з профілактики та оздоровлення великої рогатої худоби від лейкозу (2007), яка, в свою чергу, також була розроблена за участю фахівців ННЦ «ЛЕКВМ» [5, 6].

Аналіз епізootичної ситуації з лейкозу ВРХ у тваринництві України за останні 15 років (1998–2012 рр.) свідчить про наявність чітко вираженої позитивної динаміки у бік зниження як чисельності уражених вірусом лейкозу тварин, так і кількості неблагополучних щодо вищезазначеного захворювання пунктів (див. рисунок).

Станом на початок 1999 р. за наявності 11 886 колективних тваринницьких господарств у 5021 (42,3%) із них

Ступінь ураженості вірусом лейкозу поголів'я колективних господарств в Україні (1998–2012 рр.)

реєстрували лейкоз [3]. При цьому тільки у 24,2% цих господарств, за даними статистичної звітності Державного департаменту ветеринарної медицини України, рівень інфікування тварин не перевищував 5%. У 16 областях було виявлено 195 господарств, де цей показник перевищував 50%. Вільними від лейкозу були господарства 5 областей – Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької.

У системі протилейкозних оздоровчих заходів використовували два основні методичні підходи: радикальний – санітарний забій виявлених при серологічному моніторингу скомпрометованих щодо лейкозу ВРХ тварин без їх тривалого перетримання в межах неблагополучного господарства та поетапний – ізоляція вірусососіїв, вирощування здорового молодняка для поступової заміни корів ураженого вірусом лейкозу стада. При використанні останнього з підходів передбачалося збереження продуктивності й чисельності стада в процесі реалізації оздоровчих заходів [2, 3].

Завдяки впровадженню такої системи вже в 2006 р. лейкоз реєстрували в 26,3% господарств, кількість неблагополучних пунктів становила 496 (6,6% загальної кількості). Із загальної чисельності неблагополучних щодо лейкозу ВРХ господарств ураженість вірусом лейкозу на рівні 50% і більше мали лише 38 у межах 9 областей.

Статус вільних від лейкозу ВРХ зон отримали 6 областей – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Чернівецька та Миколаївська.

Завдяки зусиллям фахівців державної ветеринарної служби, діагностичної мережі, адміністративного і господарчого рівня на початок 2013 р. в Україні, згідно зі статистичними даними Держветфітослужби, залишилось лише 2 неблагополучні щодо лейкозу ВРХ колективні господарства в межах Рівненської області. Така ситуація є дуже перспективною в напрямі остаточного викорінення захворювання в тваринництві України. Проте насторожує той факт, що практично в кожному регіоні (маються на увазі обласні підпорядкування) виявляють скомпрометованих щодо лейкозу ВРХ тварин із приватних

господарств. За інформацією провідних фахівців Держветфітослужби України, навіть у 2012 р. таких тварин (переважно з приватних господарств) було виявлено: в межах Сумської області – 3313, Донецької – 2169, Рівненської – 1816, Харківської – 1795, Чернівецької – 1652, Київської – 1569 [4]. А це зони (крім Рівненської області), які, за статистикою, вільні від лейкозної інфекції. Якщо в цілому оцінювати сьогоденну епізоотичну ситуацію щодо лейкозу ВРХ на рівні тваринницьких ферм приватного користування, то чисельність інфікованих вірусом лейкозу тварин, яких виявляють щорічно в Україні, включаючи і 2012 р., обчислюється десятками тисяч голів.

Ми сьогодні не ведемо мови про причини накопичення в приватному секторі інфікованих вірусом лейкозу тварин і затримання їх санітарного забою з метою забезпечення благополуччя зони від персистенції збудника лейкозу в зовнішньому середовищі, загрози занесення вірусу лейкозу на колективні тваринницькі ферми. Про це вже йшлося на шпальтах видання [1]. Для остаточного викорінення лейкозу ВРХ у тваринництві України потрібно розробити низку профілактичних заходів, які б забезпечили благополуччя ферм колективних господарств щодо лейкозу ВРХ та захистили їх від рецидивів епізоотії захворювання. Орієнтуючись на звітність керівництва Держветфітослужби України за наслідками 2012 р., ми бачимо, що впродовж ви-

щеозначеного періоду державними діагностичними підрозділами в цілому в Україні проведено близько 4,2 млн досліджень на лейкоз. Якщо враховувати чисельність поголів'я великої рогатої худоби в Україні у 2012 р., можна зробити висновок, що не було забезпечено навіть одноразове серологічне дослідження на лейкоз худоби приватних господарств. Якщо диференціювати забезпеченість тварин серологічним моніторингом щодо лейкозу на рівні окремих регіонів, то обстежується подекуди лише кожна третя тварина впродовж календарного року. А вважаючи на наявність у регіоні вірусоносіїв лейкозної інфекції, можливість передачі збудника відомими механізмами в гурти тварин колективних господарств, слід проводити серологічний моніторинг багаторазово як серед тварин приватного користування, так і поголів'я колективних господарств. Тому нагальним у сучасних умовах є підвищення планів серологічних досліджень на лейкоз, принаймні, у 2–3 рази з достатнім забезпеченням державних діагностичних лабораторій відповідними діагностичними наборами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Горбатенко С.К.** Інфіковані вірусом лейкозу тварини приватного сектора як ризик рецидиву епізоотії / С.К. Горбатенко, О.В. Шаповалова, О.М. Корнейков та ін. // Ветеринарна медицина України. – 2011. – № 8. – С. 19–21.
2. **Горбатенко С.К.** Постепізоотичний контроль благополуччя великої рогатої худоби щодо лейкозу / С.К. Горбатенко // Ветеринарна медицина. Міжвід. темат. наук зб. ННЦ «ІЕКВМ». – 2009. – Вип. 92. – С. 139–142.
3. **Горбатенко С.К.** Проблема ліквідації лейкозу великої рогатої худоби в тваринництві України / С.К. Горбатенко // Вісник аграрної науки. – 2008 (спец. вип.). – С. 34–37.
4. **Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України:** підсумки роботи й першочергові завдання // Ветеринарна медицина України. – 2013. – № 5 (207). – С. 4–8.
5. **Закон** «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2499-XII // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 36. – С. 532.
6. **Інструкція** з профілактики та оздоровлення ВРХ від лейкозу / Затверджена наказом Державного комітету ветеринарної медицини України від 21 грудня 2007 р. № 21.

7. **Інструкція** по профілактиці та оздоровленню великої рогатої худоби від лейкозу / Затверджена наказом Міністерства сільськогосподарства і продовольства України, Головним управлінням ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією від 28 вересня 1992 р. № 15-15/220.

Одержано 23.07.2013

К искоренению лейкоза крупного рогатого скота в животноводстве Украины. С.К. Горбатенко, О.В. Шаповалова

В историческом аспекте освещен вклад ученых ННЦ «ИЭКВМ» в решение проблемы ликвидации лейкоза крупного рогатого скота в животноводстве Украины. Окончательное искоренение лейкоза КРС требует обеспечения благополучия частных хозяйств и 2–3-кратного повышения планов диагностических серологических исследований животных на лейкоз.

To eradicate the enzootic bovine leukosis in Ukraine. S.K. Gorbatenko, O.V. Shapovalova

The contribution of NSC «IEKVM» scientists in the enzootic bovine leukosis elimination in Ukraine is historically considered. Final EBL eradication in Ukraine requires to ensure private households sanitation and 2–3-fold increase in the plans of leukemia diagnostic serological testing. ◉

УДК 619:578.832.1:636.5

Б.Т. СТЕГНІЙ, докт. вет. наук, професор, академік НААН та РАСГН
Д.В. МУЗИКА, канд. вет. наук
ННЦ «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», Харків

НАУКОВИЙ СУПРОВІД ВЕТЕРИНАРНИХ ПРОБЛЕМ ПТАХІВНИЦТВА УКРАЇНИ

Відділ вивчення хвороб птиці є одним з найстаріших і найвідоміших структурних підрозділів Національного наукового центру «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», який має багаті наукові традиції, історію, знаменні наукові здобутки й перспективи подальшого розвитку.

Протягом усієї 90-річної історії зазначений відділ знаходився на передовому рубежі науки у ветеринарному забезпеченні птахівництва, постійно вирішував нові складні наукові й виробничі завдання, знаходив відповіді на виклики сучасності. Як науковий підрозділ відділ вивчення хвороб птиці (перша назва – лабораторія хвороб дрібних тварин та птиці)

був заснований у 1930 р. Першим науковим завданням лабораторії було всебічне вивчення пулорозу, а також розроблення методів серологічної діагностики цього захворювання (П.П. Вишневський, К.І. Дмитрієв). У цей же період було розпочато наукові дослідження щодо створення засобів специфічної профілактики віспи птиці. Упродовж 1930–1933 рр. в Україні було вакцино-

вано понад 4 млн голів птиці, що дозволило до 1941 р. успішно розв'язати проблему цього захворювання в країні.

З початком Великої Вітчизняної війни наукові дослідження щодо хвороб птиці припинилися, і лише в 1943 р. вони знов відновились у зв'язку із занесенням в Україну й інші республіки СРСР вірусу псевдочуми птиці (ньюкаслської хвороби). Під керівництвом І.Н. Дорошка колектив учених (А.І. Похил, З.О. Кучеренко, К.Н. Язикова, І.А. Артюх) проводив складні наукові дослідження. Було ретельно вивчено збудника захворювання, його